

ÎN LUMINA PROGRAMULUI DE MĂSURI ÎN DOMENIUL MUNCII IDEOLOGICE, POLITICE ȘI CULTURAL-EDUCATIVE

CRITICA DE TEATRU ȘI ORIENTAREA CREAȚIEI

■ NATALIA
STANCU-ATANASIU

Imperativele prezentului și semnificația lor

A semeni întregii culturi, deci și teatrului, a cărui „conștiință de sine“ a fost dintotdeauna și trebuie să rămână mereu, critica stă azi sub semnul *accentuării dimensiunii sale politico-ideologice și educative*. Comentatorii și teoreticienii teatrului sînt chemați să contribuie, din unghiul lor specific, la conceperea, din ce în ce mai puternică, a fenomenului cultural ca pe un *act cu o finalitate precisă și bine atinsă*: dezvoltarea conștiinței socialiste și formarea omului nou, stimularea participării creatoare a oamenilor muncii la făurirea unei societăți superioare; amplificarea elanului creator al celor ce muncesc, a spiritului lor de abnegație în îndeplinirea sarcinilor construcției socialiste.

Regindind arta, critica este în situația de a se regîdi pe sine și de a tinde, într-un grad și mai accentuat, spre perfecțiune. Accentuarea caracterului dinamizator, a forței revoluționare a teatrului nu poate fi concepută fără o restructurare, o consolidare, o transformare a criticii înseși; a *bazei ei teoretice*, prin „ridicarea nivelului tratării ideologice, de pe pozițiile filozofiei marxist-leniniste, a problemelor dramaturgiei și artei scenice“; a *forței ei de direcționare* a vieții teatrale, prin promovarea din ce în ce mai viguroasă a „creației cu un conținut educativ, militant, a operelor cu caracter patriotic, revoluționar, apte să configureze epopeea națională“; a misiunii ei de *perspectivare și anticipare*; a misiunii ei de *amendare* și mai promptă, și mai drastică, în numele partizanatului ideilor comuniste, a unor orientări cronate, a falselor valori etc.

Am citat din Programul de măsuri. Precizînd rolul criticii, acesta prevede, cum era și firesc, și modul în care se cer exercitate pe viitor aceste funcții „tradiționale“.

Personal, aș vrea să insist asupra unor aspecte care reprezintă chiar o *modificare de statut*, hotărîtoare în transformarea *comentariului critic în acțiune critică*, cu un mai pronunțat rol de *direcție și de animator*.

Documentul despre care vorbim remodelează înseși coordonatele de activitate ale criticii, acordîndu-i acesteia noi investituri.

Accentul deosebit pus pe rolul de *mediere activă* între creator (sau creație) și specta-

pe datorită criticii nu numai de a milita pentru... ci de a întinde, efectiv, noi punți între scenă și sală, și de a verifica, neobosit, soliditatea lor — este înedit.

Îi incumbă criticului, în acest sens, nu numai impulsivitatea apariției unor lucrări legate organic de spiritualitatea noastră națională și de comandamentele social-politice ale prezentului socialist, ci și datorită de a face ca aceste opere să-și găsească verificarea și ecoul firese în rîndul maselor largi ale oamenilor muncii. (Ceea ce influențează, din nou, însăși perspectiva criticului asupra artei.) Îi incumbă, deopotrivă, și țelul „educării etice și estetice a maselor”, și cel de „a stimula participarea permanentă a reprezentanților opiniei publice la discutarea și orientarea literaturii și artei noastre contemporane”.

Tot nou, prin acuitatea și modul în care se conturează, îmi apare și obiectivul îndrumării și stimulării de către critică a mișcării de amatori — atenția pe care e datorată să o acorde forței de creație și transfigurare artistică a celor mai buni oameni ai muncii, care se apropie de artă nu numai pentru a se exprima și a-și dezvolta armonios personalitatea, ci și pentru a se alătura artiștilor profesioniști în opera de modelare a omului nou, de ridicare a conștiinței. Sînt convinsă că o atare obligație — care reprezintă baza unei sensibile lărgiri a ariei de influență, de intervenție a criticului și a unei mai substanțiale implicări în transformarea *valorilor și atributelor activității artistice* în instrumente de modelare și influențare a maselor largi de oameni ai muncii — va consolida și înnoiește statutul social și profesional al criticului. După cum bănuiesc că frecventarea unor manifestări genuine de teatru, ca și intuirea mai exactă a realei — și posibilei — dialecticii cerere-ofertă, îi vor lărgi perspectiva, îi vor optimiza și puterea de control și de direcționare a mișcării teatrale profesionale, întărindu-i credința în semnificația repertoriului, în virtuțile „meseriei”, în valoarea conceptului românesc de teatralitate, în necesitatea, dar și în condițiile experimentului etc.

Imperativele sînt clare. Semnificația lor pentru domeniul criticii — evidentă. Importanța lor pentru „viața” și rațiunea de a fi a artei — salutară.

Problema principală care se conturează în fața criticii este aceea de a trece la finalizarea lor, de a afla cît mai inspirat acele „mijloace multiple și variate”, adecvate realității, mature și eficiente, la care se referă Programul.

Ceea ce va defini, în mare măsură, capacitatea *creatoare* a criticii.

Investitura socială

a criticului

Ceea ce se poate spune, cu siguranță, despre teatru, în comparație cu alte arte, este că se află într-un raport mai direct cu viața socială. Ce reprezintă sala de teatru, dacă nu un simbol al colectivității — modelul cetății înseși —, iar reacțiile ei, cum ar fi altfel interpretate, decît ca expresie a unei opinii de un grad foarte înalt? Statutul criticului, în ceea ce are esențial, de aici decurge: el este un factor, ba chiar un director de opinie. Curajul, onestitatea, ca și capacitatea sa profesională, trebuie să fie mai presus de orice îndoială. Cele afirmate trebuie înnoite și reinnoite, asupra lor se cuvine să se mediteze amănunțit, pentru a fi — de ce nu? — împărtășite artiștilor, colaboratorii cei mai prețioși ai criticului. Ultimele indicații de partid oferă, în acest sens, prilejul cel mai nimerit. Știu că, pentru unii oameni de teatru, regizori, actori, ca și pentru alți artiști, criticul închipuie un adversar de un tip special. Important este să-i smulgi acestui adversar cuvinte de laudă, indiferent de propriile-i sentimente și indiferent de ale lui. Să-i birui sumbra inflexibilitate. Deosebindu-mă, în ce mă privește, de critici, în ipostaza lor acreditată, susțin, totuși, că nu există punct de vedere mai greșit. De fapt, investitura socială a criticului nu este o însemnătate exterioară, pe care, acaparînd-o, la un moment dat, acesta poate uza de ea după bunul său plac. Calitatea exponențială a criticului este garantată de colectivitatea unde el s-a născut, are, așa zicînd, un caracter de legitimitate. Desigur, criticul poate fi decăzut din demnitate, pe motive simple: rea-credință, incompetență. Dar, pe aceleași motive, pot fi decăzuți și artiștii, în clipa cînd „talentul” lor se dovedește o impostură.

Mai întîi de toate, socot, criticul nu este decît un spectator. E drept, un spectator cu o structură morală puțin deosebită, un spectator mai independent. Independența lui constă în aceea că, față de faptele înfățișate, el poate avea un alt punct de vedere decît cel al artistului. El nu va aprecia atît iluzia estetică, ci, mai ales, conținutul acesteia. Criticul este, apoi, un spectator mai

educat, deoarece ei comunică artistului părea sa (indiferent: bună, rea), într-un limbaj articulat și cordial. Aș vrea să spun, cu aplicare deosebită la domeniul teatrului, că, poate, cea mai grea sarcină a criticului este de a păstra balanța exactă între piesă (înțeleasă ca spectacol virtual) și spectacolul real. Acest moment al activității îi cere să fie o natură asemănătoare cu a regizorului, permeabilă, adică, la două tipuri de cultură, cea literară și cea teatrală, în sensul cel mai pur și mai restrins al termenului. În zilele noastre, tendința regizorului, de a-și lua anumite libertăți (creatoare) față de text, este înverdată. Rămâne de datorită și de specialitatea criticului de a aproba amintitele libertăți ori de a le contesta.

În sfârșit, criticul este responsabil, în chip expres, cu judecata sa, față de două instanțe: a publicului și a faptului de artă însuși. Cum se știe, cele două nu se suprapun: ba, chiar, uneori, între ele intervine o opoziție relativă. Tine de calificarea criticului a le concilia, cu tendința de a le pune de acord definitiv. Nu pot încheia fără să amintesc și acea răspundere, de un fel mai abstract, cu privire la viitor. Spectacolul de teatru este, prin definiție, unic. El se repetă de zeci, de sute de ori, dar rămâne irepetabil, în perspectivă istorică. Consemnarea lui, transmiterea în posteritate, o face criticul, prin scrisul său. E de închipuit o răspundere socială mai mare?

■ VALENTIN SILVESTRU

Să milităm mai angajat pentru promovarea valorilor

În accepția elementară, criticul teatral e un om care vine la premieră și pe urmă scrie o recenzie la gazeta, această recenzie provocând, de obicei, nemulțumiri scriitorului, care se consideră neglijat în raport cu regizorul și cu actorii, provocând nemulțumiri și artiștilor, care socotesc că se

dă prea mare importanță textului, în dauna analizării spectacolului, provocând, desigur, nemulțumiri și directorului teatrului, care supune prompt cazul opiniei publice prezente și posterității, întrucât — cum se zice de obicei — „singurul judecător adevărat și obiectiv e publicul”, de aici rezultând indirect că el, criticul, e un judecător neadevărat și neobiectiv și că între el și public ar fi „un divorț”. Această perspectivă rudimentară asupra actului critic și a raporturilor sale sociale se schimbă greu și încet: ca n-a fost îndreptățită niciodată — și cu atât mai puțin e azi, când funcția criticii în cadrul culturii teatrale e complexă, ca, critica, fiind realmente citită, socotită un ghid calificat de către zeci și zeci de mii de cititori ai ziarelor și revistelor din toată țara, investită de partid, prin documente programatice, cu sarcini de cea mai mare însemnătate.

Printre aceste sarcini, enumerate în Programul de măsuri pentru aplicarea hotărârilor Congresului al XI-lea al partidului și ale Congresului educației politice și al culturii socialiste, în domeniul muncii ideologice, politice și cultural-educative, e și aceea de a contribui, prin mijloace multiple și variate, la educarea etică și estetică a maselor largi populare. De această îndatorire critica teatrală caută a se achita, cu convingere, nu numai prin cronicile atât de laconice publicate în ziare și reviste. Chiar și în atari cronici se face un efort, acum, mai calificat ca odinioară, de înrîurire spirituală, prin considerații estetice generale și prin analiză raportată la contextul ideologic și cultural, prin descifrarea mesajului cuprins în operă și prin descoperirea particularităților opere. Dar, dacă mai avem câțiva critici de cabinet, imobili din toate punctele de vedere, precum și câțiva critici întâmplători, în special autori ultragiați și vindicativi, care scriu despre teatru cu parapon continuu, introducând elemente de confuzie și chiar zăpăceală în tabla de valori, în schimb, majoritatea absolută a criticilor profesioniști își concep activitatea ca un sacerdoțiu civic și caută neistovit noi posibilități de a spori cunoașterea teatrului de către cetățeni și de a stimula implantarea mai decisă a artei teatrale în actualitatea patriei. Criticii valizi nu se mai restrâng doar la examinarea spectacolului din orașul lor — fie el Bucureștiul însuși — ci caută să cuprindă ce e mai concludent în mișcarea teatrală din întreaga țară. Nu se mai mulțumesc doar cu articolul de ziar, ci trec la studiul de generalizare și chiar la carte; în ultimii cinci ani, au apărut mai multe volume de critică și teatologie decât în întreaga perioadă interbelică. Criticii au adus o contribuție notabilă la

elaborarea, pentru prima oară la noi, a unei istorii complete a teatrului românesc, de la origini pînă în prezent. Concepută ca activism cultural, critica se înscrie, prin inițiative directe și prin participări serioase, competente, în programul tuturor manifestărilor teatrale colective. Festivalurile zonale și seminariile de creație din ultimii ani, de la București, Piatra Neamț, Cluj-Napoca, Timișoara, Satu Mare, Birlad, Craiova, Botoșani, Constanța s-au bizuit esențial pe prezența laborioasă și eficientă a criticilor. Secția criticilor teatrali din cadrul Asociației oamenilor de artă e formațiunea cea mai activă și mai eficientă a acestei organizații obștești. Au și un coloeviu republican al lor, anual, la Bacău, în care își examinează, responsabil, stadiul profesiei și problemele specifice. Criticii nu sînt numai semnatori de articole de gazetă. Ei mai sînt și consilieri ai editurilor care publică teatru, membri în Consiliul Culturii și Educației Socialiste, în consiliile teatrelor, în comitetele județene de cultură și educație socialistă. Li puteți întîlni în jurile competițiilor naționale ale profesioniștilor și amatorilor, ținînd conferințe de popularizare la universitățile populare și în casele de cultură, prefățînd spectacole, dialogînd cu spectatorii după reprezentație, vorbind artiștilor despre destinul artei în contemporaneitate, în

dezbaterile organizațiilor obștești din teatre, desfășurînd o muncă amplă, continuă, tenace, de propagandă elevată în favoarea teatrului românesc — nu numai în țară, ci și în cadrul a diverse reuniuni internaționale.

E adevărat că în exercițiul critic se observă neajunsuri. Conciliantă, uneori, inutil dură, alteori, emițînd judecăți drepte, dar și judecăți parțiale, sumare, contestabile, furnizînd idei, dar și cheltuiindu-se uneori în arguție vană, critica se oferă, firese, și ea... criticii, ca orice activitate spirituală față de care există exigențe multiple, normale. E probabil că în perioada următoare va trebui să ne diversificăm modalitățile de acțiune, pentru a dezvălui unui număr mult mai mare de oameni și într-un chip mult mai eficient frumusețile teatrului. De asemenea, va trebui să milităm mai angajat și mai aplicat pentru promovarea valorilor, împotriva mediocrității, pentru înălțarea artei naționale spre nivelul cerințelor societății socialiste. E neîndoiebnic, însă, că la chemările adresate acestei profesii răspunde azi nu cîte o individualitate trufașă și, izolată, ci un detașament activ de militanți culturali dăruți, animați de spirit cetățenesc autentic, capabili să răspundă efectiv înaltei misiuni ce le-a fost încredințată și pe care și-au asumat-o.

